

Erindringer om fynsk landmandsliv

Rasmus Syberg Petersen fortæller

Af *Steffen Hove*

De følgende sider blev ikke skrevet med tanke på en talrig læserkare, for de er kun breve fra en gammel mand til en ven, og der er således heller ikke tænkt på at give beretningen en afrundet form. De blev skrevet i årene 1917–18 til Helvius Abel (1848–1919), forpagter af Glorup hovedgård. Han var da en syg og svækket mand og har sikkert været glad for den adspredelse, som de meget lange breve betød. I hvert fald blev brevene gemt.

For min oldefar, Rasmus Syberg Petersen, som skrev brevene, betød de også adspredelse, for han var da 85 år og temmelig døv, og det gjorde omgang med andre til noget ret besværligt. Desuden var hans jævnaldrende døde, og de yngre havde vel andet at se til. Så skrev han altså breve, ofte meget lange breve, med en smuk og tydelig håndskrift. Men da hans pensionisttilværelse ikke afgang stof, der kunne interessere andre, så skrev han om sin ungdom, og her var der nok at fortælle om.

Rasmus Syberg Petersen blev født på herregården Ulriksholm i Kølstrup sogn i 1833 som nr. 5 af en børneflokk på 10, hvoraf de 2 første dog døde som små. Faderen var jægermester Rasmus Petersen, der ejede Ulriksholm i årene 1826–55. Farfaderen hed også Rasmus Petersen og var ejer af Biskopstorp i Skellerup sogn, og hans far igen var Peter Hansen af Rolfstedgård. Navnet Syberg fik han fra moderen, Ernestine Josephine Frederikke Syberg, som var yngste datter af postmester i Svendborg Johan Heinrich Friedrich Carl Casper Reinholdt Syberg, fra hvem alle Syberg'er i Danmark nedstammer.

Også Rasmus Syberg Petersen blev landmand, men der var for mange søskende til, at han kunne få sit eget gods, så han blev

forpagter, og skønt han sikkert var både en dygtig og flittig landmand, blev han ikke velhavende af det, for tiderne var ugunstige. Hans første forpagtning var Hannesborg i Flødstrup sogn, hvis ejer, Michael Lollesgaard, var død i 1849, kun 45 år gammel. Jeg kender ikke tidspunktet for denne forpagtning, men i hvert fald blev han i 1858 gift med den ældste datter, Anna Frederikke Lollesgaard (1837–1909). Siden var han i 15 år forpagter af Søbysøgård ved Nr. Søby, og endelig af Brockdorff på Hindsholm fra 1877–94. Så turde han ikke mere, for det økonomiske udbytte var vist nærmest negativt. Han flyttede til København og var i en del år inspektør ved Frederiksberg hospital. Til sidst levede han mange år som pensionist, idet han først døde i 1924 i sit 91. år.

De her gengivne sider om landboforhold på Fyn omkring midten af forrige århundrede er uddrag af 4 lange breve, idet jeg har udeladt alt, hvad der forekommer deri, om militærvæsen og krigene i 1848 og 64. Der er også meget, som nok har personalthistorisk interesse og er ret livfuldt fortalt, men som dog falder uden for emnet her. Jeg har tilladt mig at modernisere retskrivningen, og mange kommaer er ændret til punktum for at lette læsningen, og endelig er en del fyldeord slettet; men ellers er teksten sådan, som den blev skrevet af Rasmus Syberg Petersen:

Når jeg her vil forsøge at nedskrive mine erindringer om landvæsenet i mine drenge- og første ungdomsår, vil jeg begynde med at bemærke, at jeg her tænker på årene før 1848. At den tids landvæsen var såre ringe, skal jeg gerne indrømme, men på den anden side må jeg dog bemærke, at mens jeg for en langt senere periode kan fremvise en lang liste på ruinerede landmænd, så mindes jeg ikke et eneste tilfælde fra min hjemegn for den periode, jeg her vil fortælle om. Den gang bevarede man velstanden ved at spare, mens man nu øser penge ud for at samle rigdom.

Datidens avlsredskaber var meget tarvelige. Man havde kun

Rasmus Syberg Petersen (1833–1924)
(Fot. ca. 1865)

dem, man lavede hjemme på „huggehuset“, hvad da også fandt sted for mit vedkommende i de 15 år – til 1877 – jeg var på Søbysøgård. Jeg mindes ikke, at der i mine drengeår kom andre ny redskaber frem end svenskharven, der den gang og mange år senere var af træ. At anvende den til nedlægningen af vårsæd kaldte man på Fyn at „skræbbså“, men hvorfra benævnelsen kom, aner jeg ikke; den bortfaldt også senere. For størsteparten var vel merglingen nok tilendebragt før 48, i alle tilfælde på herregårdene, mens dræningen først kom frem på Fyn efter krigen. De første drænedede marker så jeg 1855 på Østergård og Blangstedgård, og der gik ikke så få år, før denne grundforbedring fik nogen større udbredelse, og før man arbejdede efter en virkelig plan. Derimod var man før Treårskrigen meget ivrig i at dyrke raps i $\frac{1}{2}$ mark af 3die år græsareal, hvad i mange tilfælde gav et rigt udbytte, så meget mere som dette areal senere hen benyttedes til ærter. Indtægten af rapsen, der faldt i sommermånederne, var og-

så meget velkommen, for man kunne ikke den gang få forskud hos købmanden, og i Odense fandtes ingen bank før 1847, da Discountkassen blev stiftet. Og da mejerierne var i en mådelig forfatning, var der så meget mindre at vente, som smør i grunden først var efterspurgt hen på efteråret.

Fra Ulriksholm, med den skønne udsigt ud over stranden til Munkebo Bakke og Kjertinge-landet, var det et smukt syn at se de mange rapsmarker blomstre. Jeg har ofte været vidne til, når vi havde besøg, at vore gæster har været meget optaget af dette skue.

Ja det var altså den gang, da man kørte al sin sæd ud til købmanden! Og her kommer jeg uvilkårligt til at tænke på en af egnens landmænd, en stor, stor økonom og en såre flittig mand. Da man talte om at bære sin sæd ind i kostalden, udrød han: Køer er gødningsmaskiner, og før de bliver noget andet, vil der gå mange landmænd tilgrunde! Et sandere ord har aldrig været udtalt! En anden landmand, der begyndte sin virksomhed 1856, udrød: Aldrig skal noget menneske få mig til at tro, at det kan betale sig at fodre med kærne. Selvfølgelig forandrede han sine anskuelser med årene, men han har dog ofte udtalt til mig, at om han ikke havde været velhavende, var han forlængst gået overkant, og at det i det hele gik mådeligt, indtil centrifugen og andelsmejerierne kom frem, – og den gang var han op i 60'erne, mens han begyndte, da han var 28.

Han overtog, den gang han begyndte, en aldeles ny kostald, men bygherren – uagtet han var en meget velhavende mand – havde hverken tænkt på vand, krybber eller loft. Han må vel ha' ment, at den slags ikke betalte sig, og at kørerne havde god tid til at gå uden for gården til vandstedet, og i de dage var der heller ikke et eneste menneske, der misbilligede hans opfattelse. Der manglede den gang i grunden alle betingelser for en forbedret mejeridrift, – i grunden også kør. Den type, man nu ser næsten overalt, eksisterede ikke på Fyn. Og så må man vel huske på, at foder-

stoffer nærmest var ukendte, og at mølleriet var et privilegium, så man næsten overalt havde $\frac{1}{2}$ mil til nærmeste mølle, endda om vinteren ad ofte ufremkommelige biveje. Jeg mener at erindre, at herregårdene havde den forret, at de selv måtte formale deres sæd på en hestekraftskværn, og en sådan indretning havde man også mange steder, men af en art, der meget nærmede sig til dyrplageri, hvad forresten også kan siges om de få tærskemaskiner, man havde her og der.

Jeg tror i det hele ikke, jeg overdriver, når jeg udtaler, at det nærmest den gang var umuligt at fodre med sæd i et lignende omfang som nutildags. Men derfra og til at sulteføde sin besætning vinteren igennem er jo rigtignok et langt spring, og anden benævnelse kan jeg ikke give datidens måde at behandle sin kobesætning på. At rejse en eller flere af køerne om morgenen hen i foråret var ligefrem en hverdagssag. Jeg har set dem hænge i en sele af den årsag, at de ikke kunne stå på benene, og mangan en gang måtte vi rejse dem med håndkraft, når de en vinterdag i det glatte føre faldt på vejen til vandtruget i gården. Og således var det overalt på Fyn, også hos bønderne. Jeg kan mindes de magre skeletter, man så omkring gadekæret en vinterdag. Heller ikke dem faldt det ind at fodre med sæd eller at bekoste en varm stald.

Når jeg nu tænker tilbage på denne ordning, må jeg endda undre mig over, at man kunne holde besætningen på benene uden at bære så meget som et havreneg ind i stalden. Og det lod sig jo også kun gøre på den måde, at køerne kælvende hen i marts-april. Og så havde idetmindste min fa'er den opfattelse, at køerne skulle årelades, før de kom på græs. Jeg har senere tænkt, om det ikke var et husråd, der stammede fra kvægpesten i 1760, men i alle tilfælde virkede nu denne kur såre afkræftende. Jeg kan endnu se den blodstrøm, der den dag flød i ladegården. I det hele var åreladning den gang et husråd, man anvendte ved enhver lejlighed, særlig over for heste; men det var også en regel, at de gamle husmænd lod sig „tappe“ hvert forår, og landmændene gik med

åreladejernet i lommen for altid at være ved hånden med denne hjælp.

Mejeriet blev hos bønderne betragtet som tilhørende husholdningen; man spiste mælkemad fra morgen til aften, og blev der en enkelt gang en bøtte smør tilovers, var det konens indtægt. At det stillede sig noget anderledes på de store gårde – særlig i Jylland, hvor man har enge, hvad jo er en sjældenhed på Fyn – er en selvfølge; men i det hele regnede man ikke mejeriet for at være nogen nævneværdig indtægtskilde.

Og det var heller ikke hver dag, at landmændene kom ind i stalden. Der var ingen ting at se og ingen ting at tale om. Her regerede røgteren og mejersken, og det var dem, man talte med, når en ko skulle udsættes til slagtning på grund af alder eller af den årsag, at den var gold, en „ydeløs“ ko hed det dengang. Om der stod 1 eller 2 fedekalve, brød manden sig heller ikke om; anden steg kendte man i grunden ikke, og lige så mange festdage, man havde i familien, lige så mange fedekalve skulle man altså også ha'. Jeg kan f. eks. erindre, at Postgården i Odense – i de tider byens eneste hotel, men et navn, man dog ikke brugte – fik tilsendt oksesteg fra Flensborg af den gode grund, at en sådan vare ikke var at få på Fyn. Først efter Treårskrigen kom slagter Küster til Odense, og først da var der en sådan steg at få gennem hans forbindelser i Hertugdømmerne. Küster var den første slagter i Odense, der handlede fra butik, selvfølgelig til stor forargelse og harme for hele slagterlavet. Må vi snart være her, lød det.

Der var jo i det hele ganske andre forhold i Fyns hovedstad end senere hen. Borgerne havde selv deres ko eller køer, også et fedesvin, ja høns og ænder, men fedekreaturer havde kun brændevinsbrænderen, og af dem var der mange, – og det var da også dem, der havde hele mælkehandelen. Fra mine skoleår i Odense 1846–49 mindes jeg kun Teisens mælkevogn fra Annasholm, en tohjulet kærre med træmælkebøtter, og så forresten var man ikke bange for at rende til Ålykkegård efter en flaske fløde.

Et mærkeligt syn på en sommerdag må jeg også fremkalde i min erindring, og det var, når byens piger om eftermiddagen drog ud ad Vesterport for at malke på byens mark. Dels på fortovet, men også på kørebanen så man dem haste afsted med mælkebøtten på hovedet, eller trækkende en lille vogn. Det var en skare, man lagde mærke til, og som vore efterkommere aldrig vil få at se. Jeg kommer her til at mindes, at først omkring 1870 blev der opkøbere af smør at levere pr. uge. Før den tid stod min sommerproduktion i mælkestuen sommeren igennem. Det hele lyder vel, som om alle mennesker, såvel dem, som kærnedede smør som dem, der spiste det, – var idioter; men sandheden er vel dog, at ganen var mindre forvænt, og at udførselsforholdene var meget begrænsede. Jeg kendte dem aldeles ikke.

Det første fællesmejeri, jeg mindes, blev stiftet i Marslev i en bondegård af Patriotiske Selskab; jeg har glemt, hvornår det var, men jeg tænker, at det var hen i slutningen af 60'erne. Forsøget vandt imidlertid aldeles ingen tilslutning, også af den gode grund, at der ingen mælk var vinteren igennem, men sikkert også af den årsag, at bønderkonerne bestemt afslog at være med til den slags narrestreger. Det hele gik snart i stykker. Nr. 2 var Kragh i Melsinge. Han begyndte med bøttemejeri og var sikkert gået i stumper og stykker, om centrifugen ikke var nået frem i god tid.

At være et svin var heller ikke nogen behagelig stilling, da de i grunden gik på egen kost, når de da ikke netop var på fedestald. Ladegården var dem anvist som opholdssted om vinteren, men en regelmæssig fodring var ganske udelukket, og de led ofte ligefrem nød. Gik man hen over gården med en kurv eller sæk, havde man en hylende flok efter sig, og glemte man at lukke en dør, brød hele flokken ind for at se, om der var en smule til livets ophold. Og når våren så kom, så gav man dem en lille ståltrådsring i trynen samt et åg om halsen, og så kom de ud i den indhegnede brakmark til-lige med fårene og gæssene, og her gik de så til hen på sommeren, til det fornødne kvantum valle var opsamlet. Først når der var ind-

høstet, blev de fodret med ærter, og fedningen måtte tilendebringes, før vinteren kom, da et varmt svinehus var ganske ukendt. Som regel var svinehuset således, at truget var under tag, og et hus eller halvtag i den indhegnede svinegård afgav så plads til soverum. At sælge et hold fedesvin var sikkert ganske ukendt; det var i regelen mølleren, der hjalp slagteren her. Forholdene i Jylland kender jeg ikke, men heller ikke der kan der ha' været handel med fedesvin, da der jo ingen transportmidler var. Jeg har f. eks. læst i et gammelt landvæsenstidsskrift – eller var det måske en Landøkonomisk Indberetning – at man i Vendsyssel foretrak den langbenede svinerace til udførsel, da de bedre tålte den lange tur „op til Hamborg“, – de måtte nemlig gå på deres fod samme vej som studene.

Jeg mindes fra mine drengeår den sorg, det var mig, når min fa'er beordrede mig til Østergård med et brev til den gamle „proprietær“ Schmidt. Man var i de tider ikke så flot med titlerne, og han måtte nøjes med denne titel, uagtet han ejede et stort fæstegods og 2 kirker, og på enkelte gårde og huse nær ejede han de 3 sogne: Munkebo, Agedrup og Seden. – Svinene på Østergård havde ikke noget godt ord på sig i mine drengeår; der var mange og også der sultefødede man dem. Men hvad jeg heller ikke holdt af var, at der også var en vrimmel af jagthunde, og så snart man kom inden for porten, havde man alle hundene og svinene i hælene på sig, hvad jo ikke passede for et barn på 8–10 år; en anke, det dog aldrig faldt mig ind at anføre hjemme, – jeg havde bare at tie og gå. Så sad jeg engang på stenhegnet uden for gården og græd af angst for den tur, der nu forestod. Jeg ville nemlig vente for at se, om jeg ikke kunne få følgeskab af en af folkene. Men så kom der en flok store drenge – konfirmander – og en behjertet fyr tilbød mig følgeskab, – om jeg så havde mod? Ja, det havde jeg jo da. I mit stille sind håbede jeg vel at nå hoveddøren, mens svin og hunde åd drengen. Om han kom levende ud igen, aner jeg ikke. Da jeg nåede hovedtrappen var jeg frelst, og den gamle

„Herre“ – som han kaldtes i daglig tale på gården – lukkede mig ud gennem hoveddøren.

Men hvad jeg heller ikke har glemt er, at „Herren“ (godsejeren) sad i sin spisestue og syede på sine materialseler, hele stuegulvet var optaget. Og den gamle herremand var endda ikke noget dusinmenneske, han var en meget anset og kultiveret mand – også stænderdeputeret – men han var også en meget flittig og såre nøjsom jorddrot. Jeg mindes, at hans eneste færdselsvogn var en ganske almindelig stiv arbejdsvogn med en doktorstol. En arbejds-karl var kusk og gårdens 2 dragonheste var gårdens eneste luksusheste på nær godsforvalterens ridehest (og eneste befordringsmiddel). Den gang red man idethele meget, jeg mindes endog, at min Fa'er red til København, og at han brugte denne befordring, når han ville besøge Odense eller omegnen.

For at klare begreberne angående omtalte dragonheste skal jeg oplyse, at alle herregårde (fri hovedgårdstakst) samt præstegårde holdt en dragonhest – jeg tror en hest for hver 40 td. hartkorn – imod så at være fritaget for kommunale byrder, der dog den gang var af et såre ringe omfang. Jeg synes nærmest at føle skam, når jeg tænker på datidens fattigvæsen: i en lille mørk stue sad en gammel udlevet mand, og alt, hvad han skulle leve af året igennem, fik han på een gang leveret in natura. Hvorledes han bar sig ad at opholde livet, fatter jeg ikke, – særlig den dag, da han ikke kunne gå ud med sin jydepotte. Såvidt jeg mindes, fik han ikke andre kontanter end nogle få legatpenge fra Ulriksholm. Forskellen på nu og dengang er ofte – for mig – generende at tænke på!

Men det var jo dragonhestene vi ellers talte om. Det siger sig selv, at det ikke var rideheste, man den gang brugte. Der fordredes kun en velbygget fritgående hest og 5 rdl. til dyrlægen, der lod den brændemærke. Hjemme var det en arbejdshest, der så blev fredet, når den skulle ind til herbstmanøvren, som det den gang hed, eller når sessionen stod for, og den skulle fremstilles.

Jeg begyndte altså med svinene og endte med dragonhestene, hvad i grunden ikke var meningen, men De har vel forstået, kære Abel, at jeg i det hele ikke har rost den måde, man har behandlet husdyrene på i mine drengeår, men at man dog kom bort fra denne metode, da jeg begyndte at snakke med. På Søbysøgård fodrede jeg køerne således, at de absolut så godt ud, men heller ikke videre. Foderstoffer og roer kendte vi ikke der. I kostalden var der ingen loft, og det faldt mig heller ikke ind at forlange det, da jeg vidste, at det pure ville blive afslået; og da jeg kom der, var der ikke spor af svinehus og havde heller aldrig været der. Man indrettede sig, som man formåede det, når fedeperioden kom. Der blev dog snart bygget et sådant, men først da jeg rejste, kom loftet, ligesom møddingspladsen så også blev brolagt. Det var jo der som alle andre steder, at kun en ny forpagter kunne stille fordringer, og nu var han tilmed godsforvalterens svigersøn.

Der kunne være meget hyggeligt og roligt en vinterdag på en herregård i mine drenge- og første ungdomsår. Tærskerne stod på loen, i koladen kom man ikke og daglejere var der ingen af – kun hoveripligtige husmænd, der blev hjemme, når det var uvejr. Og når så Lars Avlskarl gik på huggehuset, kusken i smedien – en karl hen for at hede ovn – en anden for at spænde for hestekværnen, så var styrken snart anbragt. På værkstedet lavede vi næsten alt hvad vi havde brug for – reparerede også vogne – jeg havde f. eks. aldrig set en jernskovl eller greb på Ulriksholm i min fa'ers tid; men redskaberne var da så rigtignok også derefter. Tænk bare på en forkestage, en træskovl eller møggreb – man fik ikke et menneske nutildags til at arbejde med den slags. Om det så var søm, så lavedes de i smedien af gamle hestesko.

Først efter Treårskrigen kom tærskemaskinerne frem. Før den tid fandtes de vel her og der, men var lidet kendt eller skattet. Den gang var det møllebyggerarbejde at lave dem, og de var både tunge og meget solide. Men nu efter krigen voksede jernstøberierne op

som paddehatte, stiftet af ganske ukyndige folk, f. eks. modelsnedkere, der savnede al teknisk hjælp. Det var landmændene, der måtte betale forsøgene, der gentoges ved enhver reparation. Jeg overdriver aldeles ikke, når jeg siger, at det at tærskes en dag tilende uden at lide havari, blev betragtet som en glædelig oplevelse. Nej, den dag man tærskede, var man ved hånden. Man gik aldrig længere fra arbejdspladsen, end man kunne høre maskinen. Og stoppede den, så var man klar over, at man skulle til at smede og hamre, om der da ikke skulle en vogn til byen. Så for . . . ! Lød det ofte, når lyden faldt bort, og når man så nåede laden, så kom de med stumperne for at fremvise, hvorledes de oprindeligt havde været sammenføjet.

Jeg mindes den første jernmaskine jeg så. Det var vel 1853, da rygget gik, at Jens Clausen i Marslev havde fået en sådan indretning, og at den netop skulle prøves samme dag. Så tog Lars avlskarl og jeg støvlerne på og piben i munden og vandrede ad Marslev til for at se dette hekseværk. Man måtte jo dog følge med udviklingen, mente jeg, mens Lars var af den anskuelse, at det var hundekunster, men at vi vel kunne ofre en eftermiddag for at besøge en gæstfri mand. Og da vi så kom ind ad porten, så vi, at der ligefrem var fest. Jens Clausen gik i skjortærmer og smækforklæde og opvartede sine gæster, der nølende modtog indbydelsen til kaffebordet, der prangede i storstuen. Topfiguren var den gemytlige jernstøber, der gjorde kur til bønderne og forklarede om den uhyre fordel, det ville være for dem at få en lignende indretning. Efter kaffen, da der blev meldt: at nu var der spændt for, gik vi over på loen og var vidne til, at maskinen ikke alene aftærskede sæden, men også åd halmen. Det var i alle tilfælde kun avner og hakkelse, den sendte ud over laderummet. Ja det var jo da såre fornøjeligt, mente vi. Senere bænkedes vi os om punchbollen, og jernstøber Rasmussen, Nørregade, hævede sit glas og ønskede Jens Clausen – med en bøjning henimod konen, der stod med et fad hvedebrød – at han måtte ha' lykke og velsignelse som banebry-

der på et område, der meget for længe havde stået i stampe. Og ud på natten gik Lars og jeg velpakkede hjem og blev snart enige om, at dagen havde været herlig, og at vi varmt måtte anbefale min fa'er at gøre denne bekostning. Vi fik så også maskinen det påfølgende år, men rigtig nok til liden glæde for os og hestene, og mangen en gang angrede vi vort råd. Tærskemaskinen var i mange år en såre ufuldkommen indretning.

Og så vil jeg fortælle en smule om hør, der i mine drengeår spillede en ret betydelig rolle.

Hørren blev sået i grønjord, og man gjorde sig ulejlighed for at anvende megen udsæd for at få en finere stængel. Der var den gang, da man gav arealet en omgang til af dette „levende“ frø. Hjemme havde vi grave til rødning, da vandet i vandstæderne jo fordærves. Vi havde både tørreovn, hus til skætning og en større stue i sidefløjen, hvor der var anbragt fine og grove hegler. Jeg tror bestemt, at jeg endnu kunne hegle en lok hør og måske også vride den op, så den kunne lige gå på rokken. Jeg har i alle tilfælde ofte prøvet det, og mangen en gang satte jeg mig ved rokken og spandt en nogenlunde tråd. Men den gang var jeg dreng. Man tilvirkede jo den gang alt hvad man brugte af linned og hvergarn. Om vinteren gik rokken fra morgen til aften, endog i købstaden, og så at sige enhver klud var hjemmelavet.

Man lavede den gang også æblemost af tildels nedfalden frugt. Haven var jo stor og velforsynet, og varen var nærmest usælgelig på grund af de ringe transportmidler. Der var den gang, da svinene måtte hjælpe til efter en stormdag. Tilberedningen var sikkert meget ringe. Man stødte æblerne i store kar, kom dem så på en pressemaskine og fyldte så saften på store tønder. Man kunne så både vinter og vår få sig en forsvarlig rus. En potte varm most, sødet med sirup, var ikke at foragte, men det kan derfor gerne være, at det gik vel meget ud over en skrøbelig mave. Most og gammeltøl spillede en stor rolle året igennem. Vi savnede aldrig, og selv kunne jeg den gang tage min part. Mine tænder kan ligefrem

„løbe i vand“, når jeg tænker på boghvedegrød med most til. Men nutiden har jo andre fordringer. Jeg troer kun ikke, at glæden derfor er større. Sager som akvavit, bajer, cognac, whisky, ja endog punsch var tildels ganske ukendt i mit hjem. Gæstebud var i det hele en sjældenhed.

Når man i mine drengear – før 48 – ville ud på en længere køretur „ned i landet“, som det hed, måtte man helst overveje retningen, man tog. Var det vinter, så frygtede man for, at vejbanen der og der var ganske ufremkommelig, et eneste søle og pøle; „nej så måtte man langt hellere forlænge vejen om ad den og den landsby; der plejede at være langt mere farbart.“ Og var det sommer, så tog man de mange herregårdsled med i beregningen. Var man f. eks. ene på vognen og havde urolige heste, var det jo en pine og plage at åbne og lukke, da man ofte måtte slæbe leddet over vejbanen, når hængslerne var i uorden; som det også kunne være ret generende at ha' følgeskab af løsgående heste og plage. Var man ridende, og hesten ikke velskolet, kunne man få lov til at sidde af flere gange med 5 minutters mellemrum. Jeg tænker i øjeblikket på en tur hen over Sanderumgårds eller Skovsbos marker, en vej jeg ofte kom. Men forresten stod Ulriksholm ingenlunde tilbage i den retning. Præsten i Kølstrup havde 8 led på sin vej til sit anneks, deraf de 2 over Østergårds marker. Men da min fa'er selv var rytter, var vore led i god orden; det var ham endog en forfængelighedssag, at ledene nær gården var stakitdannede, hvidmalede og pyntelige, og han tålte ingen forsømmelser på dette punkt.

At komme op og atter ned af datidens vogne var heller ikke så lige en sag, da de var langt højere end nutidens befordringer. Ved hoveddøren havde man alle steder stående en lille trappestige, som stuepigen så hængte på vognen, når gæsterne kom, og var det ældre og vægtige folk, var det ligefrem et besvær at få dem ned.

Særlig kneb det for ældre svære damer; man gik da gerne til en side og så sig omkring for ikke at genere.

På Ulriksholm holdt vi 4 køreheste, men selvfølgelig måtte de tjene havren ved materialearbejde. De mange og dårlige biveje fordrede hestekraft, og landeveje var der ikke mange af den gang. Også korn- og brændekørsel til byen fordrede denne hjælp, og i det hele så man ikke på dette spand med de samme øjne som nutildags. Luksus'en bestod kun i, at man i det hele holdt lukket vogn.

Mærkeligt nok kan jeg mindes, at det i de tider var moderne at ha' brune- eller sortblissede køreheste. På Ulriksholm var det dog 4 sorte hopper af dansk race, men jeg erindrer da de brunblissede spand fra Brolykke, Skovsbo og Brobygård, mens farven var sortblisset på Ørbæklunde.

Efterhånden som landevejene kom frem, faldt denne firheste-kørsel bort for mindre velhavende folk; det var ikke længere en nødvendighed!

Landevejene – de få der var – stod ikke under amterne, men under ingeniørkorpset, og man byggede dem vel heller ikke for befolkningen, men for armeen. Landevejen f. eks. fra Nyborg til Bøjden over Kværndrup er sikkert en af de allerældste. Det var jo vejen til Als og hertugdømmerne. Nyborg-Middelfart vejen er sikkert anlagt efter min fødsel (1833) eller da der omkring. Jeg kan da mindes, at folkene talte om dette store arbejde, og selv husker jeg, at alle de mindre landeveje kom frem. I min skoletid i Odense var således vejen fra Aasum og ind til byen så elendig, at vi fra nævnte landsby svingede ud på hovedlandevejen for at undgå denne kvartmil. Makadamisering var ganske ukendt; man forbedrede i det hele ikke vejene med slæde sten, men med grus, – så behøver jeg vel ikke sige mere om tilstandene en vinterdag, særlig når man mindes, at al trafik den gang gik ad landevejen.

Set med nutidens øjne må man meget forundre sig over den ret, herregårdene synes at have haft over de biveje, der løb hen over

deres marker; jeg vil endda ikke tale om ledene. Men sommeren igennem havde man løsgående, både halv- og helgale tyre, der uden overdrivelse var livsfarlige for fodgængere, gamle folk og børn. Jeg har selv mangan en gang stået ved ledet ind til Ørnfeldts marker, når jeg skulle hente post i Geels kro, og da set dette ondskabsfulde dyr stå og skabe sig på den offentlige vej, og i et sådant tilfælde var der kun et at gøre, at lægge vejen hen over markerne langs hegnene, om der da ikke netop kom en bondevogn, jeg kunne køre med. At gå hjem og fortælle, at Andresens tyr stod på vejen, faldt mig ikke et øjeblik ind. Den gang hed det altid: Ingen kællingeri!

Jeg husker også et andet eksempel fra Skovsbo: Vejen forbi gården løber langs ad ko- og hestestald, mens der på den anden side var vognport, vanddam og fårehus, og når man så anbragte et led for begge ender, ja så var der jo her en glimrende malkeplads. For at komme forbi gården måtte man ikke alene åbne 2 led, men man måtte også køre hen over dette søle med sin rene vogn. Mangan en gang sad både 2 og 3 piger og malkede lige på kørebanen, hvor jo også køerne lå både på kryds og tværs. Men værst var det dog, når damerne skulle af vognen på bestemmelsesstedet og skrørterne berørte hjulene. Jeg har heller ikke glemt, at vejbanen omkring en herregård den gang var brolagt, og at man så der lavede en art gødning ved at belægge vejbanen med hvedehalm, ofte i et sådant omfang, at det kneb med at komme igennem. Der var bare ikke et menneske, der klagede, hverken over det ene eller det andet!

Bommene var jo også en plage, særlig på en vinterdag, når man havde glemt at anbringe pengepungen i en yderlomme og så næsten måtte klæde sig af for at få de få skillinger frem, lige som man om natten jo også måtte vente, til bommanden hørte nødråbet.

Men værst var det dog at komme ind i selve købstaden, når der til eksempel en torve- eller markedsdag holdt sne af vogne foran

toldboden. Tolderen var altid en afskediget underofficer, ofte lidt anløben, men altid grov og myndig. Landboerne holdt meget af at snyde ham, og opdagede han en brøde, var det hans gevinst, – da en part. Alt dette tog jo tid, men værst var det, når der kom et læs hø eller halm, for kunne det lange spyd ikke overbevise den gamle vagtmester om, at der ingen skjulte sager var i vognen, så kunne bonden få lov til at aflæse hele bunken. Men i de tider, da der var forskel på folk, tog man hensyn til en herregårdsvogn. Ugenert kørte man uden om hele meuten og råbte til toldereren, at man ingen ting havde, og kendte man dertil hans navn, så endte hele undersøgelsen med en smilende hilsen fra vor side og en stram honnør fra „posekikkerens“ side; man behøvede aldrig at holde an.

Jeg mindes dog engang, at jeg var lidt hed om ørerne. Jeg var i Odense med en arbejdsvogn og selv kusk, og blandt de mange sager, jeg havde i vognen, var også et anker brændevin. Og da jeg så på hjemturen uden for byen kom på tanke om, at jeg havde glemmt at medtage breve og aviser, hvad man i de tider altid sørgede for, så måtte jeg jo vende om, da det aldrig blev tålt at glemme. Men at køre ind i byen igen med mit fyldte anker lod sig jo ikke gøre uden at betale told, og dette tog jo tid, men værre var, at jeg ingen penge havde til dette brug. Så jeg anlagde herregårdsminen, lod hestene gå i skridt, og med et: Jeg har ingen ting, hr. overvagtimester, slap jeg igennem og fik endda en højagtelsesfuld hilsen med hånden til huen.

Det kneb forresten også, når vi havde fået hjem nogle manufakturvarer til min mo'er og søstre til behageligt udvalg; – få pakken ud af byen kunne vi, men vi kunne ikke få den ind igen uden told, og den ville hverken vi eller købmanden betale. Men heldigvis var der en gartner uden for byen, som var villig til at huse en sådan sending, og manufakturhandleren afhentede den så ved 1 a 2 drenge, der ikklædte sig hele herligheden inden for frakken og vesten, mens de ganske sorgløst hastede gennem porten, – tilsyneladende da, for feber var der jo dog i kroppen.

I begyndelsen af forrige århundrede, før Nyborg-Odense landevejen fik sin lige retning, svingede den ind gennem landsbyen Marslev.

At færdes på den store fynske landevej var i mine drengeår en stor adspredelse, da det jo var her, at hele færdslen gik gennem landet. Snart kom diligencen forspændt med 4–6 heste, eftersom årstiden nu var, og til tider fulgte der efter et helt slæng af bivogne med probenrøjtere i isbjørnepels og studenter i slåbrok. Og at se pakkeposten en isvinter med de mange gamle Hamborgvogne med det flere alen høje bagsmæk var ligefrem forbløffende. Jeg vil ikke nævne tallet af vognene, men de var mange, og jeg vil heller ikke omtale hestenes udseende, men de var næsten alle af en art, som man næsten aldrig ser nutildags, nærmest krøblinger, der holdtes oppe med brød og kærne. Så kom der en jydepottemand med gryder og lyngkoste, han kom fra Varde og skulle til marked i Nyborg. Senere mødte man en sigøjnertrup med en bjørn, eller der kom et hannoveransk musikkorps på vejen til Dyrehaven, eller en enlig vandringsmand med et bordfuld gipsfigurer på hovedet. Der kom også 2–3 håndværkssvende, alle med høj hat og randselen på nakken; men allermest betagende var det dog, når man en efterårsdag mødte hundreder af hjemsendte soldater, der havde været til Herbstmanøvre i København og nu skulle spredes over Fynsland og over halvøen lige op til Skagen. Man fik så et „hurra“, så det rungede, og var der en fyr, der trak vel meget på det ene ben, tog man ham op i vognen, men selv forlangte de det ikke, der til var der jo for mange. Også herskabsvogne kom der frem, både med 2 og med 4, og fra alle sider svingede bønderne ud på landevejen for at nå ind til Odense med deres sæd, og de store kornfirmaer sendte dem opkøbere i møde. Nu ligger denne vej tildels øde, og det har endog været under overvejelse at indsnævre vejen til fordel for lodsejerne. Som sagt, den store landevej gennem Fyn var den gang befaret. Jeg kan endnu se, når diligencen en vinterdag rullede ind i gaderne i Odense og fyldte

hele rummet med damp fra de svedige heste, og så kom købmændene på støvlerne!

Ganske bestemt havde man også den gang postbud, men det hastede ikke, og en postmester var ikke således at komme nær, man havde endog det ordsprog „at være lige så grov som en postmester“, – men der medfulgte jo probenrøjtere, og dem ønskede man at hilse på, og så tog man sine breve med tilbage. Telegrafene kendte man ikke, og jeg erindrer, at et kornfirma i Odense holdt sig i forbindelse med Hamborg på den måde, at en ridende stafet landet igennem bragte de stigende eller vigende priser. Kornhandelen bragte den gang rigdommen, undertiden rigtignok også ruin.

Som jeg forlængst har fortalt, fik vi på Ulriksholm kun post 2 gange pr. uge, men 1848 – da krigen udbrød – kom jo også trængen til at høre nyheder, og en behjertet mand fra Rønninge fik så den idé at bringe os den 2 gange til, dog at afhente i Geels kro, en kvart mil fra gården. Men tænk for en vandring fra Rønninge over Hindemae, Ullerslev, Flødstrup, Skovsbo, Hundslev, Selleberg. Mindst 4 mil. Ganske bestemt kunne han nu og da komme op i en vogn – den store, svære Morten Post var afholdt – men på hjemturen havde han så den besværlighed, at han altid var beruset – selvfølgelig! Og så bar han på posttasker og pakker, – han var særlig damernes ven og forstod at gøre indkøb. Han lå natten over i Odense, men endda mener jeg, at turen var drøj, og han svigtede næsten aldrig selv i snestorm, og på en sådan dag var der jo ikke mange vogne på vejene.

Før den tid holdt bønderne ingen aviser, men nu slog en landsby sig sammen om et eksemplar, og ombæringen besørgede skolebørnene. At der på den måde medgik 8–14 dage, før omgangen var tilendebragt, var ingen nævneværdig anke. Endnu mens jeg var på Søbysøgård til 1877, holdt denne ordning sig, til dels da, og vi mærkede intet savn.

Der er i det hele taget så meget fra min barndom, der nu lyder som fabel. Hvem kan vel nu tro, at man i min ungdom vadede

i „sengehalm“ på Østergade en flyttedag, eller at man, når greven på Brobygård holdt fødselsdag, pløjede og tromlede de omliggende veje for at muliggøre kørsel med lukkede vogne, da vejbanen året igennem var formet til en dyb, ensporet hulvej.

Når man den gang talte om „vognmænd“, så tænkte man på postbefordring – dem, der besørgede arbejdskørsel, hed „småkørere“, da i Odense – og det var vognmændene, der havde eneret til befordring landet over. Når man bestilte en vogn på „rullen“, så betalte man den på postkontoret, og kusken fik så sin timeseddel og den forpligtelse kun at anvende en time pr. mil. Når han kørte ud af byen eller ville anmelde sin ankomst, så blæste han os et stykke, der rigtignok oftere mere lignede et nødråb end en musikalsk underholdning.

Kerteminde fik post 4 gange om ugen fra Odense, 2 gange direkte og 2 gange over Nyborg, skiftevis pr. rytter og pr. vogn. De andre 3 dage låste postmesteren kontoret og tog på landet. Nej et brev måtte man hellere sende pr. bud, når det da hastede. Frimærker var der ingen af, og desuden skulle man på postkontoret for at betale det efter vejlængden, og der var jo længe mellem hver gang, man kom til byen. Hastede det ikke, og man forresten ønskede at spare på skillingen, så sendte man det til byen ved lejlighed og lod det da indlægge hos den købmand, man vidste blev besørget af vedkommendes egn. Købmanden havde en brevsuffe, og han sørgede så for viderebefordring. Et sådant brev havde altid den påtegning: besørget ved godhed.

Da min svigerfa'er 1836 købte Hannesborg af daværende justitsrådinde Berg til Skovsbo, blev en fæstehusmand beordret til at bære et brev til Brahesborg, da godsforvalteren der var fruens værge, og hun ønskede at meddele sin beskytter, at hun havde fået den uhyre sum 36.000 Rdl. for gården med fuld besætning. (Ca. 350 td. l. ager, mose og skov samt ca. 10 huse med 3–4–5 td. l.). Jeg havde aldrig været i Odense, forklarede husmanden mig, men

man pegede i den retning, jeg skulle gå de 6 mil, og på godt og vel 3 dage og nætter var jeg hjemme igen.

Tiderne var i mine drengeår en blanding af sparsomhed og flot-hed. De ny klæder syede Rasmus Skrædder i Hundsløv, og så hængte man dem ind i mo'ers skab, til jeg var vokset fra dem. Og møblerne i de store stuer, som kun brugtes ved festligheder, trak man over med betræk og låsede så døren, til det gik løs igen. Og når man så atter skulle bruge salen, så mødte man en næsten beta-gende stilhed – fluerne lå i vinduet med benene i vejret, og jeg husker engang, at lysekronen også lå der, smadret i 1000 stykker. Men der var jo da rigtig nok også plads nok endda!

Hvad der mest krepereede mig var dog, at jeg skulle vaskes hver eneste lørdag; – væk med skjorten og så smurte Maren Amme mig ind i grøn sæbe. At hun dog gad! Hun så jo dog, hvor jeg krym-pede mig ved hendes favntag! Og så hen i sengen med den dejlig-ste rughalm. Resten af ugen stod det til mig selv, om jeg ville være skiden eller ren.

Den daglige dragt var hvergarn: bluse, lange benklæder, en stor, hvid krave ud over skulderen, og så et blankt bælte. Om vin-teren blev jeg forsynet med linnede underbenklæder, og skulle jeg på stranden med skøjterne, så et lille strikket tørklæde om halsen og vanter, – og frøs jeg så endda, så anbefalede man mig at bruge benene; så kom varmen ganske af sig selv. Overtøj og uldunder-klæder var et ganske ukendt begreb for os. Først da jeg var 23–24 år og i over 2 år var plaget af koldfeber, fik jeg en undertrøje, en vare min fa'er aldrig bar.

Opdragelsesmåden var strenghed over hele linjen. „Respekt“ lød det fra morgen til aften, og både lærer og lærerinde tampede og rev os i håret næsten daglig. Jeg mindes en lærerinde fra Kiel, en ganske ung skønhed, der forstod at holde os i ørene i den grad, at hun trygt kunne vaske sig og klæde sig om bag vor ryg, uden at

hun risikerede nyfigne blikke. Vi skyede dem som pesten, og de befattede sig heller aldrig med os uden for skoletiden! Således var nu tonen! Længere tilbage var det dog værre med „respekten“. Jeg læste således nys om en ung pige, her i byen, der fik ordre til at komme direkte hjem fra instituttet for at få den meddelelse, at forældrene havde bortforlovet hende, og da hun så spurgte, med hvem det da var, gav mo'eren hende en på øret for hendes næsvise spørgsmål.

Køkkenet til Ulriksholm var et stort rum med vinduer såvel til gård som til have. Der var et åbent ildsted, hvor man henslængte store brændestykker – ikke spor af komfur den gang, et mægtigt bord stod midt på gulvet og langs de 2 sider var der egeplankede anretterbænke med skabe. Men hvad jeg også satte pris på var, at der altid stod en ølspand med en lille „strippe“, så jeg kunne slukke min tørst med denne velsmagende drik. Ofte gik jeg dog ind i folkestuen, for at benytte den store ølkande med tud, men det kneb jo ofte med at få kanden krænget over, så jeg kunne få tuden i munden. Man var ikke så nøjeregnende som senere hen i årene.

Og kom der så en bissekræmmer med alen- og galanterivarer, så var jeg ret på støvlerne, og manganen en gang så jeg bedrøvet til, når pigerne „pruttede“ med den stakkels mand, der af bare velvilje solgte langt, langt under indkøbsprisen. Særlig var „Lille Marie Malkepige“ meget dreven i denne udåd.

Bemeldte „lille Marie“ tjente imidlertid så mange år på Ulriksholm, at hun nåede at føde det 8. barn, før gården blev solgt. Måske man overdrev, men sikkert er det, at hun ofte forsvandt nogle få dage og kom da altid noget afbleget tilbage igen. Men mo'eren kunne nu ikke afse hende. Marie var altid oplagt, hvad enten turen gik til stranden med storvask i oktober, eller det drejede sig om at gå på høstarbejde den lange dag, og så endda malke både morgen og aften. Der blev i de tider forlangt mere arbejde end nutildags.

F. eks. i marken var det fyraften, når solen gik ned, men heller ikke før.

Skoletiden var fra 8 til 12 og fra 2 til 5. Når middagsklokken lød i gården, måtte vi forlade skolen, men til samme tid skulle vi sidde vaskede og friserede ved bordet. Hvorledes dette gik til, fat-ter jeg rigtignok ikke nu, så meget mere som der jo dog var af-stande at komme over, men sikkert er det, at det lod sig gøre, og lige så sikkert var det også, at den, der kom for sent, blev anvist krogen.

– Børnenes frokost var den gang øllebrød og et rundstykke med sirup, en ret der fremkaldte glade ansigter. Vi nød denne for-friskning i køkkenet ved „kødblokken“, der ved en sådan lejlig-hed var forsynet med et låg, ikke en dug. Og så langede vi (vi var jo ialt 9, om ikke i et hold) til fadet med træskeen, hvad smag-te bedst, når den var ny, og min mo'er sad så og så til på en stor hjemmelavet trælænestol.

Jeg er glad for, at jeg kan skrive en lille smule en gang imel-lem, siden jeg ikke kan høre, så jeg kan føre en samtale. På den måde bliver tiden aldrig for lang for mig.

Og så den allerhjerterligste hilsen til Dem og Deres hjem fra Deres hengivne

R. Syberg Petersen.